

El model de pagesia calongí

Presentació

Aquest estudi neix de la consciència que des de ben petita he tingut, potser perquè provinc de família pagesa, que al meu poble, Calonge, s'hi practica una agricultura molt peculiar caracteritzada pel fet que la majoria de les explotacions són de mida mitjana o petita i perquè gairebé totes practiquen el policultiu i comercialitzen els seus productes mitjançant la venda directa.

En una primera aproximació a la bibliografia existent vaig adonar-me que hi havia un buit que podia omplir.

Vaig fixar-me com a objectius de la meva investigació explicar com és possible la pervivència de pagesos en un entorn dominat per la construcció i pel turisme; conèixer més a fons la història del meu poble i la dels seus principals sectors econòmics: agricultura, indústria, construcció i turisme; descobrir els canvis més notables que ha experimentat la pagesia els últims anys, i determinar tantes peculiaritats com fos possible d'aquest model per així descobrir les seves forteses i febleses.

Amb aquests objectius la meva hipòtesi de partida va ser: la supervivència d'aquestes explotacions mitjanes i petites és possible perquè fan productes de qualitat amb un alt valor afegit i els comercialitzen mitjançant la venda directa.

Metodologia

El meu treball està organitzat en dues parts molt diferenciades: el marc teòric, que descriu l'evolució històrica de l'agricultura calongina des dels seus inicis fins a l'actualitat, i el marc pràctic, que reflecteix com és actualment aquesta pagesia a partir de les declaracions dels mateixos protagonistes.

El marc teòric va suposar una recerca bibliogràfica molt extensa. El resultat va ser que vaig trobar documentació referent a la comarca o a la Costa Brava en general que partia en gran manera de dades oficials, que vaig posar en dubte considerant que moltes vegades quan els pagesos es comuniquen amb l'Administració donen les dades que més els interessa i que sovint no s'ajusten a la realitat. Per altra part, la bibliografia centrada en el poble o bé era molt general i s'acabava als anys 80 (Pere Caner), o es fixava en gran mesura en el món de la vinya i de la Conca del Tinar (Joan Molla i Esther Loaisa). Tot plegat em deixava una sèrie de buits que vaig omplir fent tres entrevistes a persones coneixedores del poble i de l'agricultura (Martí Presas, Josep Parés i Antoni Esteve). La primera em va servir per explicar el pas de l'agricultura de subsistència al model actual; les altres dues em van permetre referir-me a l'agricultura a temps parcial, que en el poble té molta importància, ja que Calonge és un municipi de tradició agrària.

El marc pràctic va consistir a dur a terme un seguit d'enquestes als pagesos de Calonge. Però en aquest punt em vaig trobar amb el primer problema de la meua investigació: determinar qui eren aquests pagesos. Atès que l'Administració no me'n va poder proporcionar una relació, vaig haver de basar-me en la llista provisional de les Eleccions a Cambres Agràries 2016, on figuraven les persones donades d'alta a la seguretat social agrària. D'aquí vaig extreure 18 noms que corresponien als 18 pagesos no jubilats i caps d'explotació. Vaig dissenyar un model d'enquesta bastant complet en què es feien preguntes sobre el mateix pagès, la terra treballada i l'habitatge, els treballadors i les màquines de les explotacions, la història familiar, el tipus de conreu, el tipus de venda i el preu habitual dels principals productes, i finalment vaig adjuntar-hi un qüestionari que tractava sobre diversos aspectes com el nivell de satisfacció amb la feina, la incorporació de novetats tecnològiques, la consciència de fer una agricultura tradicional o no, les principals amenaces com el canvi climàtic, etc. Per acabar, es va deixar un petit espai per si el pagès volia fer alguna aportació que considerés que no quedava recollida en l'enquesta o per si volia matisar algun aspecte.

També vaig distribuir un petit qüestionari a 20 clients dels pagesos per conèixer les seves principals motivacions de compra.

Cos del treball

Com ja s'ha dit, el treball s'estructura en un marc teòric i en un marc pràctic. El marc teòric comença amb una breu descripció de la situació geogràfica del mu-

nicipi i del seu clima, caracteritzat pel fet que Calonge és una vall oberta al mar, la qual cosa condiciona fins i tot l'estructura geològica del terreny. A continuació, es tracta la història agrària de la població, que se subdivideix en diversos apartats en funció de la importància de la incidència que hagin tingut en l'actualitat els fets que s'hi tracten. El primer apartat és molt breu i comprèn des de la prehistòria fins al 1486, època en què l'agricultura de Calonge no difereix gaire de la d'altres indrets. El segon apartat comença amb la Sentència Arbitral de Guadalupe, moment en què el pagès ja pot tenir el domini útil del mas i en què s'aboleixen els mals usos. En el s. XVIII hi ha tres fets rellevants que són: la implantació del Cadastre de Patiño, que va afavorir fiscalment els pagesos; el restabliment del mercat de Palamós, que obre un espai de comerç molt interessant per als pagesos calongins, i la Concòrdia amb el duc de Sessa, per la qual els pagesos quedaven exempts de pagar-li impostos a canvi de reconèixer el seu senyoriu. Tot plegat fa que el camp calongí experimenti un auge molt important per la pràctica inexistència d'impostos i això afavoreix que els masos i les cases de pagès augmentin les dimensions i que sorgeixi una nova pagesia al voltant de barriades rurals com ara el Puigventós, el Camp de la Llebre o el Puigtavell. En el s. XIX, es consolida la importància de la indústria del suro, que ja havia començat el s. XVIII i que resta mà d'obra a l'agricultura i alhora enceta la tendència a mantenir dobles ocupacions: molta gent compaginava la seva feina a la fàbrica amb la de la vinya, l'olivar o l'hort, que servia per abastir les famílies i per incrementar i arrodonir, encara que en petita mesura, la renda familiar.

Al final d'aquest apartat s'aprofita el testimoni del senyor Miquel Torroella i Plaja (1858-1936), gran terratinent de Fitor amb aficions literàries, per explicar com era l'agricultura de subsistència en un mas a principis del s. XX.

Abans d'entrar en la següent fase històrica, que comença l'any 1930 i acaba als nostres dies, es va considerar necessari explicar algunes peculiaritats calongines bàsiques per comprendre l'evolució de l'agricultura en aquest període: el fet que en el camp calongí gairebé no hi hagi ni grans hisendats ni gaires jornalers, de manera que la classe social predominant és la pagesa, homes que tenen bèsties i eines per treballar la seva terra o terra arrendada; la característica que les explotacions són de mida mitjana o petita i amb una tradició de policultiu; el marcat caràcter calongí caracteritzat per una barreja de duresa i llibertat, destacat per autors com Pella i Forgas o Josep Pla; la peculiaritat que Calonge és un municipi de tradició agrària, com s'observa en els pagesos a temps parcial, els pagesos jubilats i els pagesos de cap de setmana, i en el fet que continua vigent la figura de l'hereu, que es considera un gestor i transmissor del patrimoni familiar al pròxim hereu, cosa que ha permès mantenir les dimensions de les explotacions o, de vegades, augmentar-les.

La darrera fase històrica s'inicia el 1930, amb la irrupció del turisme. En la dècada de 1950 s'entra en una espiral vertiginosa de turisme i construcció que fa que el

cens d'habitants passi de 2.335 persones el 1940 a 10.851 el 2012, amb una població flotant a l'estiu de 90.000 persones. Això s'oposa unes conseqüències per a l'agricultura que es poden resumir en tres punts: reducció del sòl agrícola i encariment del terreny a causa de l'especulació; abús en l'extracció d'aigua i perill de salinització dels aqüífers, i, paradoxalment, augment de la clientela potencial dels pagesos per l'afluència turística a l'estiu i durant els caps de setmana i per l'increment del poder adquisitiu de la gent del país.

Arribats en aquest punt s'entrevista a Martí Presas, que explica el pas de l'agricultura de subsistència a l'agricultura actual fent incidència en la pràctica desaparició del bestiar, en la implantació de sistemes de reg i en la mecanització. Finalment, es parla de les lluites pageses des de l'any 1975 que bàsicament consisteixen en la protecció del terreny agrícola, de l'agricultura tradicional i dels recursos com ara l'aigua.

El marc pràctic consisteix en l'explicació de les metodologies dels qüestionaris als clients i de les enquestes als pagesos i en el seu buidatge, que determina les característiques fonamentals del conjunt de les explotacions calongines.

Considerant que les enquestes tenen valor per elles mateixes, s'han adjuntat amb altre material complementari d'interès en un volum d'annexos que pretén facilitar la lectura i comprensió del treball i que s'ha enquadrat a part a causa de la seva extensió.

Conclusions

Per la poca disponibilitat d'espai, se'm fa imprescindible resumir extraordinàriament les 23 conclusions a què he arribat. Les del marc teòric són les següents: Tot i que Calonge té poca extensió de terreny agrícola, és un lloc molt adequat per a la pràctica de l'agricultura; els fets referents al s. XVIII que s'han esmentat permeten la consolidació d'una petita pagesia que està orientada a la venda directa; la irrupció de la indústria del suro en un moment d'escassa mecanització treu mà d'obra al pagès i el condiciona perquè continuï essent pagès (i no empresari agrícola) amb l'ajut de mà d'obra familiar; al costat dels masos neixen, en barris de tradició agrícola i especialment durant el s. XVIII, petites cases de pagès; la irrupció del turisme als anys 50 i la mecanització, en contra del que és habitual, orienten el camp calongí cap al polícultiu i la venda directa.

Del marc pràctic se n'extreuen les següents conclusions:

El pagès mostra un grau de satisfacció molt elevat amb la seva feina, que sovint no es correspon estrictament amb els guanys ni tampoc amb la dedicació excessiva que requereix l'activitat; actualment, la infraestructura d'una explotació fa que la pagesia sigui un món tancat: si no es prové d'una família pagesa difícilment s'hi podrà entrar; hi conviuen explotacions molt petites amb d'altres de molt grans (des d'1,2 fins a 97

hectàrees, amb una despesa de gasoil que oscil·la des dels 300 fins als 21.000 litres anuals); 15 dels 18 pagesos consideren que fan un tipus d'agricultura tradicional; el conreu prioritari és l'horta, tot i que predomina clarament el policultiu: el fet de fer venda directa comporta que el pagès intenti satisfer les necessitats dels seus clients amb el major nombre de productes i varietats possibles, i, al revés, el policultiu orienta les explotacions cap a la venda directa; el client compra sobretot amb confiança i per confiança en un producte amb un alt valor afegit perquè el pagès minimitza el temps que passa entre la recol·lecció i la venda, incorpora el valor de la tradició (mantenint varietats autòctones) i controla totes les fases del procés: producció, recol·lecció i, si escau, transformació; el preu de la majoria dels productes és més elevat que als supermercats excepte en els casos del vi i del préssec, en què hi ha sobreproducció; finalment, aquest model basat en la qualitat del producte i en la confiança pot seguir tenint validesa en el futur i configurar-se com un atractiu turístic més enllà del valor que l'agricultura genera en tant que modeladora del paisatge.

Bibliografia

– Ajuntament de Calonge. <<http://www.calonge.cat>> – ALEGRET, J. LL.; SERRA, C.; MAYMÍ, J. *Un vi viu*. Calonge: Fundació Remença XXI, 2005. – AYMAR I RAGOLTA, J. *Els secrets de Sa Bardissa*. Calonge: Ajuntament de Calonge, 2005. – BARBAZA, Y. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Barcelona: Edicions 62, 1988. – CALS I GÜELL, J.; LOSTADO I BOJÓ, R.; MATAS I PRAT, A. (amb la col·laboració de J. Llobet i Ponsatí). *El Baix Empordà: Recursos i estructura econòmica*. Barcelona: Ed. Caixa d'estalvis de Catalunya, 1984. – CANER I ESTRANY, P. «Les masies de Calonge, contribució a l'estudi de la pagesia calongina». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, volum 21 (1972). – CANER I ESTRANY, P. *La Vall de Calonge*. Calonge: Ajuntament de Calonge i Generalitat de Catalunya, 1983. – CANER, P. «Oficis desapareguts o en vies de desaparèixer, a Calonge». *Estudis sobre temes del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], volum 5 (1986). – CANER, P. *La Terra i l'esperit: guia literària de la vall de Calonge*. Calonge: Centre d'Estudis Calongins Colònic, 1984. – Cellers Cooperatius. <http://www.cellerscooperatius.cat/regne-unit?p_p_id=56_INSTANCE_u7Mf&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-3&p_p_col_count=1&articleId=18668&globalArticleId=18668> – «Colonico; Calonge i Sant Antoni». *Quaderns de la Revista de Girona*, 121 (2005). – Consorci Costa Brava. Portada d'aigües a la Costa Brava Centre. <www.ccbgi.org/abastaments.php> – Cooperatives Agràries. <<http://www.cooperativesagraries.cat/ca/que-es-una-coop-agraria.html>> – DARNACULLETA I POCH, M. «La saga dels Vila: els primers tapers de Calonge». *Estudis sobre temes del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], volum 31 (2012). – DAUSÀ, J.; FORNS, N.; POYANA, J.; VALL, J. et al. *Calonge i Sant Antoni, un mar de vinyes*,

de xalets i de cultures. Calonge: Ajuntament de Calonge, 2007. – «Unió de pagesos al·lega contra una sol·licitud de concessió d'aigua a Calonge». *Diari de Girona* (10-05-2015). <www.diaridegirona.cat> – *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995. – FONT, I. «La vida al camp. La caiguda de l'agricultura. Variació del cens de les cambres agràries (1994-2011)». *Ara* (1 de febrer de 2011). <[http://www.museuvidarural.cat/images/20110201_ara\(1\).pdf](http://www.museuvidarural.cat/images/20110201_ara(1).pdf)> – «Dossier plaça i mercat». *Gavarres*, núm. 11 (primavera-estiu 2007). – Generalitat de Catalunya, Decret 44/2012. <<http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6116/1238752.pdf>> – GEOSERVEI S.L. «Document ambiental per a la sol·licitud de determinació o no a avaluació d'impacte ambiental de la concessió d'aigües subterrànies de les captacions ja existents per a abastament municipal de Calonge» (amb registre d'entrada a l'ACA 0184E/745/2013 amb data 20/3/2013). – GEOSERVEI S.L. «Memòria tècnica, descriptiva i justificativa de la sol·licitud de concessió d'aigües subterrànies per l'abastament de la població de Calonge» (amb número CC2013000012 de registre 0184E/614/2013 amb data d'entrada a l'ACA 8/3/2013). – *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. 4. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1969-1983. – *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Vol. 4. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992. – IDESCAT. <www.idescat.cat> – M.C. «Exigeixen a l'ACA que no cedeixi aigua de la Riera de Calonge a un càmping per no

afectar l'aquífer». *La Terra*, núm. 415 (juny del 2015). <<http://www.iquiosc.cat/la-terra/>> – Mercabarna. <www.mercabarna.es> – MOLLA I CALLÍS, J. «Tres fites en la història agrària de Calonge: 1734, 1882 i 1970». *Estudis sobre temes del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols] (2000). – MOLLA I CALLÍS, L. «Societat i economia». A: FORT I RIPOLL, Josep. *Calonge i la seva gent. Imatges del 1885 al 1985*. Calonge, Ajuntament de Calonge, 2012, p. 140-143. – MOLLA, J.; LOAISA, E. «El senyoriu dels cavallers Bedós a Sant Antoni de Calonge als segles XIII i XIV». *Estudis sobre temes del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], volum 32 (2013). – MOLLA, J.; LOAISA, E. «Visions de la pagesia de Calonge des de la fi del s. XVIII a la fi del s. XX». *Estudis sobre temes del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], volum 25 (2006). – NADAL MARCÉ - ESTUDI GRV. «Antecedents i bases per a la revisió». *Memòria. Avanç de Planejament, Calonge*. Octubre de 2009; aprovat pel Ple de l'Ajuntament en data de 26/11/2009. – NADAL MARCÉ. Document d'aprovació inicial del POU; Calonge; Octubre del 2010. – Olinerca. <www.olimerca.com> – PABLO, M.; GIRÓ, Q. «Tres generacions de pagès». *Revista de Girona*, núm. 194 (març de 1999). – Parc Tecnològic del Vi. <http://agricultura.gencat.cat/web/contenut/departament/de02_estadistiques_observatori/08_observatori_sectorials/02_observatori_vinya_vi_cava/fitxers_estatics/estudis/Estudi_12_Preu_raim_vinificacio_2013.pdf> – PELLA I FORGAS, J. *Historia del Ampurdán*. Barcelona: Luis Tasso y Serra, 1883. – PLA, J. *El meu país*. Barcelona: Destino, 1974. – REQUENA I SERRA, L. Treball de grau del màster en Gestió del Patrimoni i Cultural en l'Àmbit Local; Curs 2008-2009. <http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/2015/TFM_Laura_Requena.pdf?sequence=6> – TORROELLA I PLAJA, M. *Cosas de casa*. Girona: Establiment tipogràfic de Pacià Torres, 1907. – TORROELLA I PLAJA, M. *Cuentos que son historias*. Palafrugell: Consell Comarcal del Baix Empordà, (1993). – Verema. <<http://www.verema.com/articulos/980720-viticultores-calonge-girona-vino-resistencia>> – Viquipèdia. <www.viquipedia.cat> – Visor del Sigpac. <www.sigpac.magrama.es/fega/h5visor> – Xtec. <http://www.xtec.cat/crp-baixemporda/dinamitzacio/recursosbe/Baix_Emporda-Recursos.pdf>
